

LOGIKA ÉS ÉRVELÉSTECHNIKA

Készült a TÁMOP-4.1.2-08/2/a/KMR-2009-0041 pályázati projekt keretében
Tartalomfejlesztés az ELTE TáTK Közgazdaságtudományi Tanszékén
az ELTE Közgazdaságtudományi Tanszék
az MTA Közgazdaságtudományi Intézet
és a Balassi Kiadó
közreműködésével

Készítette: Mittelholcz Iván

Szakmai felelős: Mittelholcz Iván

2011. február

Logika és érveléstechnika

2. hét

Nulladrendű logika 1.

Mittelholcz Iván

Készült a következő mű felhasználásával:

Ruzsa Imre–Máté András: Bevezetés a modern logikába. Osiris, 1997.

Alapfogalmak

Természetes és formális nyelv

Az érvek helyessége a természetes nyelvben nem igazolható – a mondatok többértelműsége miatt.

Példa

Tegnap ott voltam.

- *Ki?*
- *Hol?*
- *Mikor?*
- Az indexikus kifejezések csak szövegkontextussal együtt nyernek értelmet (vagy úgy sem).
- A következtetések helyessége csak szigorúbb környezetben állapítható meg egyértelműen.
- Formalizálás: a természetes nyelvi kijelentések „lefordítása” egy formális nyelvre.

Szintaktika és szemantika

A formális nyelv felépítése (közelítőleg)

1. Szintaxis:

- a jelek alakja és sorrendje számít (grammatikai kategóriák)
- a jelek jelentése vagy jelölete nem számít

kifejezés jóformáltsága

Caesar egy prímszám.

Caesar egy és.

2. Szemantika: szemantikai értéket rendel a kifejezésekhez

- extenzió (pl. jelölet)
- intenzió (pl. jelentés)

azonos jelölet – eltérő jelentés

Caesar fogadott fia

Caesar gyilkosa

Szintaxis

Szintaktikai alapfogalmak 1.

mondat: állítást fejez ki – bővebben nem definiáljuk

név: konkrét individuumot, egyedi dolgot jelöl;

nem töltheti be funkcióját, ha több, vagy ha egy dologra sem vonatkozik

- konvenció („névadás”) által
- leírás („deskripció”) által

jó

a Francia Köztársaság jelenlegi elnöke

Nicolas Sarkozy

rossz

a jelenlegi francia király – semmit nem jelöl

Petőfi utca – sok dolgot jelöl

Szintaktikai alapfogalmak 2.

funktor: befejezetlen kifejezés

- névvel, mondattal (vagy funktorral) kiegészítve nevet vagy mondatot kapunk
- argumentum vagy bemenet: kiegészítendő üres helyek

egy argumentumú funktorok

Nem igaz, hogy ... (mondat)

... okos. (név)

több argumentumú funktorok

... és ... (mondatok)

... bemutatja ...-t ...-nak (nevek)

Szintaktikai alapfogalmak 3.

- homogén vs. heterogén: azonos vagy eltérő kategóriájú bemenetek (pl. csak név)
  - továbbiakban csak homogénekkal foglalkozunk

funktortípusok	bemenet	kimenet	példa
mondatfunktor	mondat	mondat	és
névfunktor	név	név	+
predikátum	név	mondat	piros

példák

Esik az eső és süt a nap. (mondatokból mondat)

5 + 7 (= 12 – számnévből számnév)

Ez a labda piros. (névből mondat)

Szemantika

Szemantikai alapfogalmak 1.

Alapvető szemantikai értékek:

1. *faktuális érték* (vagy *extenzió*)
2. *intenzió*

Extenzionális logikában csak a faktuális érték (extenzió) számít.

szintaktikai kategória	faktuális érték
név	jelölet
mondat	igazságérték
funktor	függvény

funktor faktuális értéke: függvény, ami a funktor bemeneteinek faktuális értékéhez kimenetei faktuális értékét rendeli

Szemantikai alapfogalmak 2.

Funktorok faktuális értékei:

- mondatfunktor: igazságértékhez rendel igazságértéket

tagadás (negáció)

Nem igaz, hogy a hó fehér. – Igazhoz rendelünk Hamisat

Nem igaz, hogy a hó fekete. – Hamishoz rendelünk Igazat

- névfunktor: jelölethez rendel jelöletet

összeadás

$7 + 5$ – számhoz számot (12) rendelünk

- predikátum: jelölethez rendel igazságértéket

piros

Ez a labda piros. – a piros függvény a labdára az *Igaz* értéket veszi fel (a 'hó'-ra viszont a *Hamisat*)

Faktuális érték és felcserélhetőség

Extenzionális környezetben azonos faktuális értékű kifejezések felcserélhetőek anélkül, hogy az egész kifejezés faktuális értéke megváltozna.

mondat felcserélése

Nem igaz, hogy a hó fekete.

Nem igaz, hogy a jég forró. – az igazságérték marad

név felcserélése (Béla = Aranka férje)

Béla sokat dolgozik. – azonos jelöletű névnél ig.érték marad

Aranka férje sokat dolgozik.

intenzionális környezet (Géza nem tudja, hogy Béla házas)

Géza azt hiszi, hogy Béla sokat dolgozik. $\neq$

Géza azt hiszi, hogy Aranka férje sokat dolgozik.

Mondat-funktorok

Nulladrendű logika

- logikai elemzés: összetett kifejezések felbontása funktorra és argumentumaira
- nulladrendű logika: csak mondatfunktorra és elemi mondatokra bont
- elsőrendű logika: névfunktorokat és predikátumokat is felhasznál az elemzésben
  - névfunktorok: matematikai műveletek formalizálásánál lényeges – nekünk nem
  - predikátumok: mindenhol fontos – mi is tárgyalni fogjuk

Most a nulladrendű logika mondatfunktorait vizsgáljuk meg.

Jelölések

- A, B stb.: mondatsémák – tetszőleges konkrét mondatokkal helyettesíthető
- $\Leftrightarrow$: ekvivalencia reláció – a két (összetett)mondat logikailag egyenértékű
- $\Rightarrow$: következmény reláció
- következtetések: $\{premisszák\} \Rightarrow konklúzió$
- logikai igazságok: $\emptyset \Rightarrow logikai igazság$
  - logikai igazság: tényektől függetlenül igaz, üres premisszahalmazból következik (az üreshalmaz jele elhagyható)

Negáció

Negáció – bevezetés 1.

mondat és állítmány tagadása

Nem igaz, hogy Aladár lüke. – hamis, ha Aladár lüke

Aladár nem lüke. – hamis, ha Aladár lüke

A két mondat ekvivalens, mert ugyanaz az igazságfeltételük, de a mondat tagadása mindig egyértelmű – használjuk azt!

más mondatrészek tagadása

Nem Aladár lüke.

- Nem igaz, hogy Aladár lüke, és van valaki, aki lüke.

Negáció – bevezetés 2.

más mondatrészek tagadása

Aladár nem Krisztát ütötte meg.

- Nem igaz, hogy Aladár Krisztát ütötte meg, és Aladár valakit megütött.

kettős tagadás

Nem igaz, hogy nem igaz, hogy Aladár lüke.

Nem igaz, hogy Aladár nem lüke.

- egy állítás kétszeres tagadása ekvivalens az eredeti állítással

Negáció – igazságfüggvény

- egy argumentumú mondatfunktör
- szimbóluma: $\sim$
- definíció: Egy állítás negációja ($\sim A$) akkor és csak akkor igaz, ha az állítás (A) hamis.
- igazságfüggvénye:

A	$\sim A$
1	0
0	1

- kettős tagadás: $\sim\sim A \Leftrightarrow A$

Konjunkció

Konjunkció – bevezetés

és

Esik az eső, és fúj a szél. – másképpen:

Az eső is esik, a szél is fúj. – vagy kötőszavak nélkül:

Esik az eső, fúj a szél.

- hamis, ha nem esik az eső (hiába fúj)
- hamis, ha nem fúj a szél (hiába esik)
- hamis, ha nem is esik és nem is fúj
- igaz akkor, és csak akkor, ha esik is és fúj is

ellentét

János vett kenyeret, de tejet elfelejtett.

hasonlók: pedig, noha, bár

- ezeket 'és'-ként formalizáljuk, de információ veszteséggel:
a tagmondatok ellentétességét nem tudjuk kifejezni

Konjunkció – igazságfüggvény

- két argumentumú mondatfunktör
- szimbóluma: $\&$
- definíció: Két állítás konjunkciója ($A \& B$) akkor, és csak akkor igaz, ha mindkét állítás (A és B) igaz.
- igazságfüggvénye:

A	B	$A \& B$
1	1	1
1	0	0
0	1	0
0	0	0

- kommutatív: $A \& B \Leftrightarrow B \& A$
- asszociatív: $(A \& B) \& C \Leftrightarrow A \& (B \& C)$

Konjunkció – szabályok

Következtetés: konjunkció igazságából következtethetünk valamely tagjának igazságára

- $A \& B \Rightarrow A$

Logikai igazság: az „ellentmondásmentesség” elve

- $\Rightarrow \sim (A \& \sim A)$

Tagadás: konjunkció tagadása nem ekvivalens tagjai tagadásával

- $\sim (A \& B) \not\equiv \sim A \& \sim B$

Példa

Nem igaz, hogy ennek a bocinak van füle és farka. – igaz, ha nincs valamelyik

Ennek a bocinak se füle, se farka. – igaz, ha nincs egyik sem

Feladatok 1.

Fogalmazd át a mondatokat a többszörös tagadások egyszerűsítésével.

- Tévedés, hogy nem a Balatont úsztad át.
- Nincs igaza annak, aki tagadja, hogy nem kell átúszni a Balatont.
- Nincs igaza annak, aki tagadja, hogy nem a Balatont kell átúszni.
- Nem igaz, hogy tévedés lenne a Balaton-átúszás lehetőségét tagadni.

Feladatok 2.

Keresd meg az atomi mondatokat és írd közjük a megfelelő funktorokat. Használj zárójeleket!

- Jenő és Janka testvérek, de Géza nem az ő apjuk.
- Jenő, miközben esett az eső sietve ment Gézához, aki Jankával beszélgetett és nem várta Jenőt.
- Nem igaz, hogy Jenő és Janka nem testvérek, hiszen közösek a szüleik.